

FLORA ROŚLIN NACZYNIOWYCH ARBORETUM BRAMY MORAWSKIEJ

Flora of vascular plants in the Moravian Gate Arboretum

Jan DUDA, Waldemar SZENDERA, Aleksandra RUSIN

Ogród Botaniczny – Centrum Zachowania Różnorodności Biologicznej PAN,
Pracownia Zachowania Różnorodności Górnego Śląska, ul. Żorska 2, 47-400 Racibórz

STRESZCZENIE

Na terenie Arboretum Bramy Morawskiej w Raciborzu występuje 541 gatunków roślin naczyniowych należących do 81 rodzin. Rośliny drzewiaste są reprezentowane przez 100 gatunków, w tym 59 gatunków drzew i 41 gatunków krzewów. Spośród drzew 36 gatunków to drzewa rodzime, a 23 to gatunki introdukowane. Wśród krzewów 32 gatunki należą do flory rodzimej, a 12 to gatunki obcego pochodzenia. 21 gatunków flory Arboretum Bramy Morawskiej podlega ustawowej ochronie. Z roślin rzadkich na szczególną uwagę zasługują: cebulica (*Scilla bifolia* L.), cieszyńianka wiosenna [*Hacquetia epipactis* (Scop.) DC.].

WSTĘP

Flora roślin naczyniowych Arboretum, choć składa się przeważnie z roślin pospolitych na obszarze całego niżu, zawiera jednak szereg gatunków rzadkich w Polsce lub interesujących ze względów fitogeograficznych. Zwarty kompleks leśny towarzyszący niegdyś obu brzegom Odry, a sięgający na południu po pogórze Sudetów Wschodnich i po Beskid Śląski, dziś porozrywany na niewielkie części, ale jeszcze dobrze zaznaczający się w terenie, sprzyjał rozprzestrzenianiu się gatunków o charakterze górskim (zwłaszcza reglaowym) i podgórskim.

W wyniku prac terenowych oraz analizy opracowań przyrodniczych z ostatnich lat, stwierdzono występowanie na terenie Arboretum 541 gatunków roślin naczyniowych należących do 81 rodzin.

CENNIJSZE GATUNKI ROŚLIN NACZYNIOWYCH

Brzegi Odry zostały wykorzystane jako szlak migracji roślin przybywających przez Bramę Morawską z bardziej na południe i południowy wschód położonych części Europy. Niewątpliwie drogą tą przybyła cieszyńianka wiosenna (*Hacquetia epipactis* (Scop.) DC.) (Fot. 1). Przypuszczalnie ten szlak migracyjny mógł być także wykorzystany przez klon polny (*Acer campestre* L.), zamokrzycę ryżową (*Leersia oryzoides* (L.) Sw.), śnieżyczkę przebiśnieg (*Galanthus nivalis* L.), cebulicę dwulistną (*Scilla bifolia* L.) (Fot. 2), tawułę bawoliną (*Spiraea salicifolia* L.), ligustr pospolity (*Ligustrum vulgare* L.), zarzę gąłęziastą (*Orobancha ramosa* L.). Tą samą drogą przybyły z południa gatunki łąkowe: czosnek zielonawy (*Allium oleraceum* L.) i zimowit jesienny (*Colchicum autumnale* L.) (Fot. 3).

W Arboretum rośnie wiele gatunków roślin podlegających ustawowej ochronie. Należą do nich:

1. Barwinek pospolity (*Vinca minor* L.),

Fot. 1. Cieszyńianka wiosenna *Hacquetia epipactis* (Scop.) DC.

Fot. 2. Cebulica dwulistna *Scilla bifolia* L.
Fig. 2. Twin leaved squill *Scilla bifolia* L.

Fot. 3. Zimowit jesienny *Colchicum autumnale* L.
Fig. 3. Meadow saffron *Colchicum autumnale* L.

2. Bluszcz pospolity (*Hedera helix* L.),
3. Cebulica dwulistna (*Scilla bifolia* L.),
4. Centuria pospolita (*Centaureum erythraea* Rafn.),

5. Ciemieżca zielona (*Veratrum lobelianum* Bernh.),
6. Kalina koralowa (*Viburnum opulus* L.),
7. Kopytnik pospolity (*Asarum europaeum* L.),
8. Kruszczyk błotny (*Epipactis palustris* (L.) Crantz),
8. Kruszczyk siny (*Epipactis purpurata* Sm.),
9. Kruszyna pospolita (*Frangula alnus* Mill),
10. Kukulka szerokolistna (*Dactylorhiza majalis* (Rchb.) P.F. Hunt et Summerh.),
11. Lilia złotogłów (*Lilium martagon* L.),
12. Marzanka wonna (*Galium odoratum* (L.) Scop.),
13. Pierwiosnka wyniosła (*Primula elatior* (L.) Hill),
14. Pomocnik baldaszkowy (*Chimaphila umbellata* (L.) W.P.C.Barton),
15. Rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia* L.),

Fot. 4. Śnieżyczka przebiśnieg *Galanthus nivalis*
Fig. 4. Common snowdrop *Galanthus nivalis*

16. Skrzyp olbrzymi (*Equisetum telmateia* Ehrh.),
17. Storzyczek męski (*Orchis mascula* (L.) L.),
19. Śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis*), (Fot. 4)
20. Wawrzynek wilczyłyko (*Daphne mezereum*),
21. Zimowit jesienny (*Colchicum autumnale*).

Fot. 5. Wyżpin jagodowy *Cucubalus baccifer* L.
Fig. 5. Berry-bearing chickweed *Cucubalus baccifer* L.

Na uwagę zasługuje wyżpin jagodowy *Cucubalus baccifer* L., roślina runa grądów Arboretum, na Śląsku występująca rzadko (Fot. 5).

W Arboretum najistotniejszą rolę pełnią gatunki drzew i krzewów. W trakcie prac walo-rызacyjnych i projektowych prowadzonych w roku 2000 stwierdzono występowanie 59 gatun-ków drzew oraz 41 gatunków krzewów, krze-winek i lian.

DRZEWIA

Gatunki rodzime (na stanowiskach natural-nych i nasadzone):

1. buk zwyczajny – *Fagus silvatica* L.
2. brzoza brodawkowata – *Betula verruco-sa* Ehrh.
- 3. brzoza omszona – *Betula pubescens* Ehrh.
4. czeremcha zwyczajna – *Padus avium* Mill.
5. czereśnia ptasia – *Cerasus avium* L.
6. dąb bezszypułkowy – *Quercus petraea* Liebl.
7. dąb szypułkowy – *Quercus robur* L.
8. grab zwyczajny – *Carpinus betulus* L.
9. grusza pospolita – *Pyrus communis* L.
10. jabłoń dzika – *Malus sylvestris* Mill.
11. jałowiec pospolity – *Juniperus commu-nis* L.

12. jarzab pospolity – *Sorbus aucuparia* L.
13. jarzab szwedzki – *Sorbus intermedia* Pers.
14. jesion wyniosły – *Fraxinus excelsior* L.
15. jodła pospolita – *Abies alba* Mill.
16. klon jawor – *Acer pseudoplatanus* L.
17. klon polny – *Acer campestre* L.
18. klon zwyczajny – *Acer platanoides* L.
19. lipa drobnolistna – *Tilia cordata* Mill.
20. lipa szerokolistna – *Tilia platyphyllos* Scop.
21. modrzew europejski – *Larix deccidua* Mill.
22. olsza czarna – *Alnus glutinosa* Gaertn.
23. olsza szara – *Alnus incana* L.
24. sosna górska (kosodrzewina) – *Pinus mugo* Turra
25. sosna zwyczajna – *Pinus sylvestris* L.
26. świerk pospolity – *Picea excelsa* L.
27. topola biała – *Populus alba* L.
28. topola osika – *Populus tremula* L.
29. wiąz górski – *Ulmus glabra* Hauds.
30. wiąz polny – *Ulmus minor* Mill.
31. wiąz szypułkowy – *Ulmus laevis* Pallas
32. wierzba biała – *Salix alba* L.
33. wierzba iwa – *Salix caprea* L.
34. wierzba krucha – *Salix fragilis* L.
35. wierzba uszata – *Salix aurita* L.
36. wierzba wiciowa – *Salix viminalis* L.

Gatunki introdukowane:

1. *Taxus x media* Rehder – cis pośredni
2. *Chamaeciparis pisifera* Sieb. et Zucc. – cyprysik groszkowy
3. *Padus serotina* Borkh. – czeremcha ame-rykańska
4. *Pseudotsuga menziesii* Franco – dagle-zja zielona
5. *Pseudotsuga glauca* (Beissn.) Mayr – dagle-zja szara
6. *Quercus rubra* L. – dąb czerwony
7. *Juniperus chinensis* L. – jałowiec chiń-ski
8. *Juniperus scopulorum* L. 'sky rocket' – jałowiec łuskowaty
9. *Aesculus x carnea* Hayne. – kasztano-wiec czerwony
10. *Aesculus hippocastanum* L. – kasztano-wiec zwyczajny
11. *Acer negundo* L. – klon jesionolistny
12. *Acer saccharinum* L. – klon srebrzysty

13. *Ginkgo biloba* L. – miłorząb dwuklapowy
14. *Juglans nigra* L. – orzech czarny
15. *Juglans cinerea* L. – orzech szary
16. *Juglans regia* L. – orzech włoski
17. *Robinia pseudacacia* L. – robinia akacja
18. *Pinus strobus* L. – sosna wejmutka
19. *Picea pungens* L. – świerk kłujący
20. *Populus balsamifera* L. – topola balsamiczna
21. *Populus x berolinensis* (K. Koch) Dippel – topola berlińska
22. *Salix x sepulcralis* Simonk ‘Chrysocoma’ – wierzbą płacząca
23. *Thuja occidentalis* L. – żywotnik zachodni

KRZEWY, KRZEWINKI, LIANY

Gatunki rodzime (na stanowiskach naturalnych i nasadzone):

1. *Vinca minor* L. – barwinek pospolity
2. *Berberis vulgaris* L. – berberys zwyczajny
3. *Sambucus nigra* L. – bez czarny
4. *Sambucus racemosa* L. – bez koralowy
5. *Hedera helix* L. – bluszcz pospolity
6. *Vaccinium myrtillus* L. – borówka czarna
7. *Vaccinium vitis-idaea* L. – borówka brusznica
8. *Cornus sanguinea* L. – dereń świdwa
9. *Crataegus monogyna* Jacq. – głóg jednoszyjkowy
10. *Crataegus oxyacantha* L. – głóg dwuszyjkowy
11. *Genista tinctoria* L. – janowiec barwierski
12. *Genista germanica* L. – janowiec ciernisty
13. *Frangula alnus* Mill. – kruszyna pospolita
14. *Corylus avellana* L. – leszczyna
15. *Ligustrum vulgare* L. – ligustr pospolity
16. *Ribes spicatum* E. Robson – porzeczka czerwona
17. *Ribes grossularia* L. – porzeczka agrest
18. *Rosa canina* L. – róża dzika
19. *Rosa tomentosa* Sm. – róża kutnerowata

22. *Prunus spinosa* L. – śliwa tarnina
23. *Spiraea salicifolia* L. – tawuła bawolina
24. *Astragalus glycyphyllos* L. – traganek szorstkolistny
25. *Evonymus europaea* L. – trzmielina zwyczajna
26. *Rhamnus cathartica* L. – szakłak pospolity
27. *Daphne mezereum* L. – wawrzynek wilczelyko
28. *Lonicera xylosteum* L. – wiciokrzew suchodrzew
29. *Salix rosmarinifolia* L. – wierzbą rokita
31. *Calluna vulgaris* Salisb. – wrzos zwyczajny
32. *Sarothamnus scoparius* Wimm. – żarnowiec miotlasty

Gatunki introdukowane:

1. *Berberis thunbergii* DC. – berberys Thunberga
2. *Syringa vulgaris* L. – bez lilak
3. *Philadelphus coronarius* L. – jaśminowiec wonny
4. *Mahonia aquifolium* (Pursh) Nutt. – mahonia pospolita
5. *Physocarpus opulifolius* (L.) Maxim. – pęcherznica kalinolistna
6. *Chaenomeles japonica* Lindl. – pigwowiec japoński
7. *Rosa multiflora* Thunb. – róża wielokwiatowa
8. *Rosa rugosa* Thunb. – róża pomarszczona
9. *Vitis vinifera* L. – winorośl właściwa
10. *Sorbaria sorbifolia* (L.) Braun – tawliń jarzębolistna
11. *Symphoricarpos albus* S. F. Blake – śnieguliczka biała
12. *Parthenocissus inserta* (A. Cerner) Fritsch – winobluszcz zaroślowy

ISTNIEJĄCE FORMY OCHRONY PRZYRODY

W okolicy Arboretum występuje kilka obszarowych i indywidualnych obiektów ochrony przyrody, jak:

1. Park Krajobrazowy „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich” na obsza-

rze 50 470 ha (Arboretum jest jego częścią) (Ryc.1),

2. Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Wielikąt” na obszarze 637 ha,

3. Rezerwat leśno-stawowy „Łęczczok” na obszarze 408,88 ha,

4. Użytki ekologiczne, np.: „Bociek” w Pogrzebieniu około 1,5 ha,

5. Pomniki przyrody ożywionej.

Ponadto przewidywane jest utworzenie Parku Krajobrazowego Doliny Górnej Odry i rezerwatu przyrody w lesie „Widok”.

Według danych literaturowych i własnych obserwacji autorów, w Arboretum i okolicy rośnie około 50 prawnie chronionych gatunków roślin naczyniowych oraz liczne gatunki zagrożone wyginięciem i ginące, w tym figurujące w Polskiej Czerwonej Księdze. Arboretum Bramy Morawskiej będzie pełniło funkcję ochrony konserwatorskiej i kreatywnej gatunków ginących i zagrożonych wyginięciem, związanych głównie ze zbiorowiskami leśnymi, łąk śródleśnych i okrajków. Po przebudowie istniejących i budowie nowych zbiorników wodnych zaistnieją korzystne warunki do czynnej ochrony gatunków roślinności wodnej i siedlisk wilgotnych.

WNIOSKI

Arboretum Bramy Morawskiej może w przyszłości pełnić funkcję wzorcowej stacji bazowej monitoringu środowiska. Przewiduje się utworzenie tutaj, we współpracy ze Śląskim Wojewódzkim Inspektorem Ochrony Środowiska w Katowicach lokalnej stacji monitoringu środowiska przyrodniczego stanowiącej element sieci krajowej. Jednym z głównych zadań Arboretum będzie w tym zakresie stała kontrola zmienności zasięgu roślin zagrożonych wyginięciem i ginących w regionie, stała kontrola

jakości wód i gleby oraz stanu zbiorowisk organizmów.

SUMMARY

In the area of Arboretum of Brama Morawska in Racibórz there occur 541 species of vascular plants, belonging to 81 families. Woody plants are represented by 100 species: 59 species of trees and 41 species of shrubs, dwarf shrubs and climbers. 36 species of trees represent Polish flora and 23 species are introduced. Among shrubs, 32 species belong to Polish flora and 12 are of foreign origin. 21 species of flora of Arboretum are legally protected. Among rare plants special attention should be paid to *Scilla bifolia* and *Hacquetia epipactis*.

LITERATURA

- Celiński F.** 1994. Stosunki fitosocjologiczne – leśne Parku Krajobrazowego “Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”. Scripta Rudensia. Rudy Wielkie.
- Duda J., Włoch W., Trzaski L.** 1999. Wstępne rozpoznanie warunków przyrodniczo-krajobrazowych Gminy Nędza. Zlec. Gmina Nędza. Firma Naukowo-Badawcza “Viridis”.
- Pacyniak C.** 1992. Najstarsze drzewa w Polsce. Wydawnictwo PTTK “Kraj”. Warszawa.
- Plan zagospodarowania Lasu Komunalnego „Obora” miasta Racibórz na okres od 1 stycznia 1985 do 31 grudnia 1994.
- Szabla K.** 1994. Koncepcja przebudowy „Lasów Rudzkich”. Scripta Rudensia 1: 135–43. Rudy Wielkie.
- Uproszczony Plan Urządzenia Lasu własności gminy miasta Racibórz na okres od 1 stycznia 1996 do 31 grudnia 2005 Las Komunalny „Obora”.
- Urbisz A.** 1996. Flora naczyniowa Płaskowyżu Rybnickiego na tle antropogenicznych przemian tego obszaru. Scripta Rudensia nr 6. Rudy Wielkie.